

STATUTINIS TEISMAS: ĮSTATYMŲ PROJEKTAI, AIŠKINAMIEJI RAŠTAI, DIPLOMATŲ POKALBIAI (1930–1935)

Ieva Deviatnikovaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės institutas
Elektroninis paštas: ieva@mruni.eu

Pateikta 2018 m. balandžio 27 d., parengta spaudai 2018 m. gegužės 15 d.

DOI: 10.13165/JUR-18-25-1-04

Klaipėdos autonomija – Europos taikos reikalas¹

Santrauka. Straipsnyje atskleidžiamos Statutinio Teismo steigimo aplinkybės, priežastys, lėmusios ir kitų tuo pačiu metu ruošiamų įstatymų projektų rengimą. Tyrime analizuojamas Statutinio Teismo statusas, struktūra, kompetencija, kai kurie teisenos aspektai, ryšys su Klaipėdos krašto Statutu. Kadangi chronologinės tyrimo ribos yra 1930–1935 metai, o tuo metu nebuvo įstatymų leidėjo posėdžių stenogramų, tai straipsnyje remiamasi archyvuose rastais įstatymų projektais bei aiškinamaisiais raštais, stengiantis atkurti Statutinio Teismo įstatymo ir kitų įstatymų projektų rengimo eigą bei turinį. Taip pat straipsnyje pateikiamos to meto politikų ir diplomatų pokalbių apie Statutinį Teismą bei Klaipėdos kraštą santraukos, kurios ir atskleidžia, kodėl Statutinis Teis-

1 Pasiuntinio Prancūzijoje P. Klimo slapta telegrama į Kauną. Paryžius, 1935 m. lapkričio 5 d. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1717, lap. 42.

mas taip ir nepradėjo savo veiklos, o naujasis teisinis reguliavimas niekada neįsigaliojo.

Reikšminiai žodžiai: Statutinis Teismas, Klaipėdos krašto Statutas, gubernatoriaus, Direktorija.

Įvadas

1925 m. rugpjūčio 25 d. įsigaliojo Klaipėdos krašto konvencija², kurios pirmasis priedėlis „Klaipėdos krašto Statutas“ įtvirtino Kraštą kaip vienetą Lietuvos suverenumo, turintį autonominius įstatymų leidėją (Seimelį), administraciją (Direktoriją), teismus.

Netrukus paaiškėjo, jog kyla įvairiausi ginčai tarp valstybės ir autonominių Krašto institucijų. Neretai ginčai išeidavo už Lietuvos valstybės ir Krašto ribų. Lietuvos teisininkai ieškojo būdų, kaip išvengti ginčų arba rasti paprastesnį būdą ginčams spręsti, kaskart nesikreipiant į Tautų Sąjungos tarybą arba taip ir paliekant ginčą neišspręstą, arba turint kelis privalomus vienas kitam prieštaraujančius sprendimus, priimtus dviejų skirtingų institucijų. Be abejo egzistavo ir natūralus Lietuvos noras kuo efektyviau ir greičiau sulietuvinti Kraštą. Tai irgi gali būti viena iš priežasčių keisti teisinį reguliavimą įsteigiant tam tikras naujas institucijas, pareigybes. Maža to, Konvencijoje ir jos priedėliuose nebuvo numatytos ginčų nagrinėjimo tarp Lietuvos ir Krašto autonominių institucijų tvarkos, pagal kurią būtų galima suvaldyti Krašto administracijos veiklą, peržengiančią savo įgaliojimus, ir centrinių valstybės institucijų veiklą, įsiterpiančią į Statutu laiduotą Kraštui autonomiją.

Viena iš tokių institucijų ir buvo Statutinis Teismas, turėjęs spręsti ginčus tarp centrinių valstybės ir Krašto vietos institucijų, atlikdamas atitinkamų vietos valdžios ir centrinės valdžios aktų atitikimo Krašto Statutui kontrolę. Tačiau naujasis teisinis reguliavimas neturėjo apsiriboti vien tik Statutinio Teismo įstatymo priėmimu. Paraleliai buvo ruošiami ir kiti įstatymų projektai, susiję su gubernatoriaus teisėmis, Krašto administraciniu teismu ir t. t.

Straipsnio objektas – 1930–1935 m. vykusio teisinio reguliavimo modelio formavimas ieškant būdų nagrinėti ginčus tarp Didžiosios Lietuvos ir Krašto autonominių institucijų. Tyrimo tikslas – atskleisti Statutinio Teismo steigimo aplinkybes. Siekiant išsikelti tikslo, įvardijamos Statutinio Teismo steigimo priežastys, analizuojama, kaip vyko naujojo teisinio reglamentavimo projektų kūryba, kas lėmė tai, kad naujai sukurti įstatymai taip Lietuvoje ir nepradėjo veikti.

2 Lietuvos ir Britų Imperijos, Francūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija dėl Klaipėdos Teritorijos. Vyriausybės žinios. 1924, Nr. 169-1186; Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1924, Nr. 82.

Statutinio Teismo tematika yra rašę J. Žilys³, A. Raišytė-Daukantienė⁴, G. Šapoka⁵, D. Pūraitė-Andrikienė⁶. Tarpukario metu apie Statutinį Teismą rašė M. Romeris⁷, J. Robinzonas⁸. Straipsnyje daugiausia remiamasi Lietuvos centriniame valstybės archyve rasta Statutinio Teismo įstatymo ir kitų įstatymų projektais, aiškinamaisiais raštais, diplomatinio susirašinėjimu. Atliekant tyrimą naudotasi istoriniu, lyginamuoju, analitiniu metodais.

1. Statutinio Teismo steigimo priežastys

Statutinio Teismo steigimo priežastys gali būti suskirstytos į organizacines, teisines, politines.

Organizacines ir teisines priežastis 1933 m. liepą įvardijo tuometis Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius S. Lozoraitis pokalbyje su Vokietijos pasiuntiniu E. W. Zechlin: „šitas įstatymas <...> sutvarkytų ginčus tarp centro organų ir Klaipėdos krašto direktorijos, kurie dažnai kyla. Jeigu dabar koks centro organas prikiša direktorijai kokio jos akto nestatutینگumą, tai direktorija pasilieka prie savo nuomonės, centras prie savo, ir dalykas yra neišsprendžiamas <...> vieton to, kad direktorija ginčytusi su atskiromis ministerijomis ar gubernatūra, ginčą spręstų statutinis teismas“⁹. Pokalbyje S. Lozoraitis paminėjo ir tai, kad Krašto autonominiai organai negali kreiptis nei į Nuolatinį Tarptautinį Teisingumo Teismą, nei į Tautų Sąjungos Tarybą. Į šias institucijas gali kreiptis tik valstybės. S. Lozoraičio nuomone, toks nuomonių skirtumo sprendimo būdas yra nepraktiškas. Kalbėdamas apie daž-

-
- 3 ŽILYS, J. Klaipėdos krašto statutinis teismas: atkūrimo prielaidos ir teisinis statusas. *Jurisprudencija*. 1999, 14 (6), p. 50-59; ŽILYS, J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 69-80; ŽILYS, J. Konstitucinio teismo doktrinos formavimasis ir įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2000, p. 52-61.
 - 4 RAIŠYTĖ-DAUKANTIENĖ, A. Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis. *Jurisprudencija*. 2003, 39 (31), p. 41-52.
 - 5 ŠAPOKA, G. Mykolas Romeris apie Klaipėdos krašto autonomiją. *Jurisprudencija*. 2005, 64(56), p. 50-55; ŠAPOKA, G. Lietuvos suvereniteto galiojimo problema Klaipėdos krašte nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimo kontekste. *Jurisprudencija*. 2004, 52 (44), p. 33-46.
 - 6 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: VU, 2017, p. 102-103.
 - 7 ROMERIS, M. Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema. Vakarai. 1936 m. lapkričio 10 d., 262; 1936 m. lapkričio 11 d., 263; ROMERIS, M. Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas. *Vairas*. 1932, 4; ROMERIS, M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. Vilnius: Mintis, 1990.
 - 8 ROBINZONAS, J. Statutinis Teismas ir Klaipėdos Krašto Statutas. *Teisė*. 1935, 31, p. 343-348.
 - 9 S. Lozoraičio 1933 m. liepos 24 d. *pro memoria* dėl teismų santvarkos įstatymo. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1321, lap. 269.

nai kylančius ginčus, S. Lozoraitis, manytina, turėjo galvoje skundus Tautų Sąjungos Tarybai, kurių daugumą buvo padavusi Vokietija¹⁰.

Teisines priežastis yra įvardijęs ir M. Romeris¹¹. Jo nuomone, Kraštas yra valstybės suverenumu, o tai reiškia „statuto vykdymo priežiūrą“, t. y. „valstybės valdžia turi disponuoti autonominės priežiūros sankcija tiek neteisėtam veikusiam organui sudrausti, tiek jo neteisėtiniam aktui panaikinti“¹². Tokia institucija, kuri spręstų, „ar buvo autonominių organų padarytas nusižengimas jų statutinėms pareigoms, sudaręs teisinį pagrindą centro valdžios priežiūros sankcijoms taikyti ar nebuvo“¹³, yra, pasak M. Romerio, Statutinis Teismas. Teisininkas tvirtino ir tai, kad Statutinis Teismas įsteigtas ne tik „Klaipėdos autonomijos statutingumui laiduoti, bet taip pat autonominių Klaipėdos kraštą apsaugoti prieš bet kurią centro valdžios įsiveržimą į autonomijos sritį“¹⁴, nes kreiptis į Statutinį Teismą buvo numatyta ne tik centro institucijoms, bet ir Krašto autonominėms institucijoms.

A. Raišytė-Daukantiene¹⁵ taip pat įžvelgė teisinių naujos institucijos kūrimui priežasčių, kylančių iš pačios Konvencijos, nes nei jos, nei jos I priedėlio normos nereglementavo ginčų, kylančių tarp Lietuvos ir autonominių valdžios institucijų sprendimo tvarkos, o tik numatė ginčų tarp Lietuvos ir kitų valstybių, pasirašiusių Konvenciją, sprendimo tvarką (Konvencijos 17 straipsnis).

Netiesiogiai Statutinio Teismo steigimo ir naujo teisinio reglamentavimo priežasčių įvardijimą galima rasti 1932 m. rugpjūčio 11 d. sprendime Krašto Statuto aiškinimo byloje. Čia Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas konstatavo, kad „Teismo nuomone yra negalima prileisti, kad Konvencijos mintis būtų buvusi palikti Lietuvos valstybę, Klaipėdos Krašto suvereną, be jokios priemonės tais atvejais, kada Klaipėdos Krašto vykdomoji valdžia užgautų Statutą savo kompetenciją peržengiančiais veiksmais“¹⁶.

Iš išlikusių dokumentų matyti, jog galimai būta ir politinių priežasčių. Štai Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius P. Bargeton, aptardamas su Lietuvos nepaprastuoju ir įgaliotuoju ambasadoriumi P. Klimu Statutinio Teismo steigimo aplinkybes Lietuvoje, reiškė abejones „dėl „tautiško kurso“

10 Dokumentai apie Klaipėdos krašto vokiečių skundus prieš Lietuvą nagrinėjamą Tautų Sąjungoje: (1925) LCVA. F. 383, ap. 7, b. 632; (1926). LCVA. F. 383, ap. 7, b. 630; LCVA. F. 383, ap. 7, b. 631; (1927) LCVA. F. 383, ap. 7, b. 731.

11 ROMERIS, M. Klaipėdos autonomijos priežiūros sutvarkymas. Vairas. 1932, Nr. 4, p. 453-466.

12 *Ibid.*, p. 457, 463.

13 *Ibid.*, p. 466.

14 ROMERIS, M. Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema. Vakarai. 1936 m. lapkričio 11 d., Nr. 263.

15 RAIŠYTĖ-DAUKANTIENĖ, A., *supra* note 4, p. 50.

16 Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos tribunole. Kaunas: Užsienio reikalų ministerijos leidinys, 1932, p. 264; ROMERIS, M. Lietuvos suverenumo Klaipėdos krašte garantijų sistema. Vakarai. 1936 m. lapkričio 10 d., 262.

Lietuvoj, kurs nori ekstremistiškų lithuanizacijos priemonių ir tiesiog Klaipėdos aneksijos¹⁷. P. Klimas paneigė tokius Lietuvos tikslus, tačiau, pasak pasiuntinio, „p. Bargeton ėmė labai juoktis ir man prikaišioti, kad aš nenoriu pripažinti dalykų, kuriuos visi žino ir dėl kurių patys lietuviai Lietuvoj visai nesislepia“¹⁸.

Sunku dabar tvirtinti, bet Konvenciją pasirašiusių valstybių atstovai baiminosi, jog Kraštas Statutinio Teismo sprendimais bei naujai ruošiamu teisiniu reguliavimu palaiapsniui gali prarasti autonomiją, ir taip Lietuva, o gal net ir Antantės valstybės galėjo prarasti bent kiek draugiškus santykius su Vokietija. M. Romeris yra pripažinęs, kad gali atsitikti taip, kad autonominis ryšys tarp dviejų vienos tautos dalių ilgainiui gali prarasti savo reikšmę ir poreikį: „tai gali įvykti tada, kai jau socialinis bendradarbiavimas tarp abiejų Lietuvos dalių <...> visiškai nusistos, susitvarkys <...> sueis į tokį <...> bendravimą, kuris bus reikalingas kaip tik vieningų teisinių institucijų, vieningos formos ir tvarkos“¹⁹. Tačiau teisininkas pripažino, kad tai ateities klausimas, nes tam reikalinga abipusė iniciatyva. Tuo metu iš Krašto pusės bendradarbiavimo iniciatyvos nebuvo. Taigi, pasak M. Romerio, kol kas apie tai kalbos negalėjo būti. Klaipėdos autonomijos statutą jis vadino formaliu tarptautiniu pasižadėjimu, uždedančiu pareigą „išlaikyti šį statutą – ir ne tiktai jo negriauti, bet ir jo atskirų nuostatų neįžeisti nei nekliudyti jam veikti“²⁰.

To meto spaudos minimi faktai, pareigūnų susirašinėjimas bylojo apie realias naujo teisinio reguliavimo kūrimo, Statutinio Teismo steigimo priežastis: Vokietijos skundai Tautų Sąjungos Tarybai dėl padėties Krašte, lietuvių kalbos vartojimas ar greičiau nevertojimas Krašto autonominiuose organuose²¹, ypač teismuose, kuriuose „neturi galimybės betarpiai susikalbėti, nes nei vienas teisėjas nemoka lietuvių kalbos“²² ir kurie „sudarė stipriausius vokiškumo „burgus““²³, nesankcionuoti Krašto teismų ryšiai su Vokietijos teismais²⁴, ginčai dėl to, kas turi nagrinėti – Krašto ar Lietuvos teismas – bylas dėl valdininkų nusižengimų, padarytų Krašte²⁵, kieno vardu

17 Pasiuntinio P. Klimo pasikalbėjimas su Politikos departamento direktoriumi p. Bargeton. Paryžius, 1935 m. lapkričio 5 d. *supra* note 1, lap. 37-41.39.

18 *Ibid.*

19 ROMERIS, M., *supra* note 11, p. 454.

20 *Ibid.*

21 Klaipėdos seimelis lietuvių kalbą neigia? O ką apie tai sako konvencija. Lietuvos aidas. 1930 m. gruodžio 6 d., 279 (1060).

22 Dėl lietuvių kalbos Klaipėdos krašto teismuose. Lietuvos aidas. 1931 m. kovo 23 d., 66 (1144); Gubernatoriaus A. Merkio 1931 m. birželio 15 d. raštas teisingumo ministrui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 15; Dr. V. Bartuškos 1929 m. gruodžio 5 d. laiškas gubernatoriui A. Merkiui. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 755, lap. 49-50.

23 Gubernatoriaus A. Merkio 1929 m. lapkričio 20 d. *pro memoria*. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 886, lap. 3.

24 Užsienio reikalų ministro 1933 m. gruodžio 4 d. raštas Krašto gubernatoriui dėl Krašto teismų santykio su Vokietijos teismais. LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1496, lap. 45 ir t. t.

25 Nusižengimai dėl Respublikos teismo organų nutarimų neteisėto vykdymo. *Supra* note 22, lap. 46.

turi būti priimami Krašto teismų sprendimai – Lietuvos ar Klaipėdos²⁶, ginčai dėl teisininkų, teisėjų kvalifikacijos, dėl to, ar gali Krašte dirbti teisininkas, baigęs teisės studijas Didžiojoje Lietuvoje²⁷, mokyklų padėtis, kur daugiau buvo dėstoma vokiečių kalba, o mokiniams įteigta, kad lietuvių kalba „yra kalba tik prastų žmonių“²⁸ ir t. t.

2. Statutinio Teismo ir su juo susijusių kitų įstatymų projektai

Statutinio Teismo įstatymas buvo paskelbtas 1935 m. kovo 13 d.²⁹ Pabrėžtina, jog paraleliai kuriant Statutinio Teismo įstatymą buvo rengiami ir kitų įstatymų projektai – Klaipėdos krašto prievolėms vykdyti įstatymo, Gubernatoriaus teisių Klaipėdos krašto vietinių organų veikimui žiūrėti įstatymo, Klaipėdos krašto administracijos teismo sprendimams skūsti įstatymo, Oficialinių kalbų Klaipėdos krašte įstatymo, Teismų kompetencijos konfliktams spręsti įstatymo ir kitų įstatymų projektai. Visi šie projektai susipynę, nes juose tiesiogiai ar netiesiogiai minimas Statutinis Teismas.

Taip pat šiems įstatymų projektams bendra tai, jog visi jie taip ir nebuvo priimti įstatymų leidėjo, išskyrus Statutinio Teismo įstatymą.

2.1. Statutinio Teismo įstatymo turinys

Įstatymas numatė, kad Teismą sudaro pirmininkas, kuris yra kartu ir Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas, bei keturi teisėjai. Statutinio Teismo teisėjas turėjo būti Lietuvos Respublikos pilietis, turintis kvalifikaciją viešosios teisės srityje. Kiti reikalavimai buvo numatyti 1933 m. Teismų santvarkos įstatymo³⁰ 113 straipsnyje. Teisėjus septynerių metų kadencijai turėjo skirti valstybės vadovas teisingumo ministro teikimu. Tapęs Statutinio Teismo teisėju, asmuo turėjo prisiekti pagal Teismų santvarkos įstatymo tvarką. Teisėjai, pagal Įstatymo 8 straipsnį, turėjo vadovautis sąžine ir įstatymais. Teisėjas paraleliai galėjo būti ir kito teismo teisėju, ir Valstybės Tarybos nariu bei užsiimti moksline pedagogine veikla. Priežiūros ir drausmės atžvilgiu Statutinio Teismo teisėjams turėjo būti taikomos tos pačios taisyklės kaip ir Vyriausiojo Tribunolo teisėjams.

Statutinio Teismo kompetencija, pagal Įstatymo 13 straipsnį, apėmė bylų nagrinėjimą:

- dėl Respublikos įstatymų prieštaravimo Krašto Statutui,
- dėl Krašto įstatymų prieštaravimo Krašto Statutui,

26 Teisingumo ministro 1928 m. liepos 12 d. raštas užsienio reikalų ministrui dėl teisėjo Plumicke atskiros nuomonės, kieno vardu turi būti skelbiami Krašto teismų sprendimai. *Supra* note 22, lap. 263-264; Gubernatoriaus A. Merkio 1928 m. spalio 31 d. raštas Ministrui Pirmininkui. *Supra* note 22, lap. 261 ir t. t.

27 Klaipėdos teisininkų parengimas. Lietuvos aidas. 1930 m. gruodžio 6 d., 279 (1060).

28 *Supra* note 23, lap. 6.

29 Statutinio Teismo įstatymas. Vyriausybės žinios. 1935, Nr. 474-3326.

30 Teismų santvarkos įstatymas. Vyriausybės žinios. 1933, Nr. 419-2900.

- dėl Respublikos administracijos aktų prieštaravimo Krašto statutui,
- dėl Krašto administracijos organų aktų prieštaravimo Krašto statutui,
- dėl Krašto gubernatoriaus akto prieštaravimo Krašto Statutui,
- dėl Krašto Seimelio neįstatyminio akto prieštaravimo Krašto Statutui.

Įstatymo 15 straipsnyje įvardyti skundų pareiškėjai. Dėl centrinių subjektų (Respublikos įstatymo leidėjo, centrinės administracijos, gubernatoriaus) priimtų įstatymų ir aktų skundą galėjo paduoti Krašto Direktorijos pirmininkas. Dėl Krašto administracijos ir Seimelio neįstatyminių aktų – gubernatorius. Dėl Seimelio priimto įstatymo – teisingumo ministras. Atitinkamai atsakovais (skundo oponentais) byloje galėjo būti teisingumo ministras, Krašto gubernatorius ir Krašto direktorijos pirmininkas. Bylą dalyvių atstovais Teisme galėjo būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai.

Įstatymo 29 straipsnyje įtvirtinta, kad Teismas, nustatęs, jog Respublikos administracijos, Krašto administracijos, gubernatoriaus aktai, Krašto Seimelio neįstatyminiai aktai prieštarauja Krašto Statutui, tokius aktus motyvuotai panaikina. Įstatymas nutylėjo dėl Respublikos įstatymų leidėjo ir Krašto Seimelio įstatymų likimo po to, jei Teismas konstatuotų jų prieštaravimą Krašto Statutui.

Įstatyme skelbiama, kad Statutinio Teismo sprendimai neskundžiami.

Toliau Įstatyme reglamentuojamos teisenos taisyklės, skundų padavimo, atsakymų į skundus pateikimo terminai, sekretoriaus veikla, Teismo posėdžių protokolavimas.

2.2. Statutinio Teismo įstatymo aiškinamasis raštas

Statutinio Teismo įstatymo aiškinamajame rašte³¹ tvirtinama, kad egzistuoja dvejopa Klaipėdos krašto Statuto reikšmė: pirma, jis nustato Krašto autonominių organų įgaliojimus ir jų ribas, antra, „jisai sudaro valstybės pasižadėjimo – suteiktosios privilegijos – aktą“³². Taigi, Statutas turi būti apsaugotas nuo Krašto autonominių organų ir nuo centrinės Lietuvos valdžios organų veiksmų, prieštaraujančių Statutui, todėl jis turėjo prižiūrėti autonominių ir centrinių organų aktų atitikimą Statutui.

Aiškinamojo rašto autoriai išskyrė dvi stambias centrinės valdžios aktų grupes: įstatymus ir kitus Seimo bei centrinės administracijos leidžiamus aktus bei Krašto gubernatoriaus leidžiamus aktus, įskaitant ir tuos, kuriais, pagal Krašto Statuto 16 straipsnį, jis vetuoja Krašto Seimelio priimtus įstatymus. Pasak rašto autorių, „Klaipėdos Gubernatoriaus veto iš esmės yra analoginis teismo sprendimui“³³. Tačiau jie pažymi, kad Statutinis Teismas būtų tarsi kasacinė instancija gubernatoriaus veto teisėtumo patikrinimo atžvilgiu. Todėl Statutinio Teismo įstatymo 13 straipsnio 2

31 Statutinio Teismo įstatymo aiškinamasis raštas. *Supra* note 1, lap. 1-25. Deja, nėra išlikęs nei autorius, nei tikslī rašto data. Manytina, jis buvo parašytas 1935 m. sausį. Greičiausiai autorius yra Valstybės Taryba.

32 *Ibid.*, lap. 1.

33 *Ibid.*, lap. 3.

punkte buvo įtvirtinta Statutinio Teismo kompetencija spręsti bylas dėl Krašto įstatymo prieštaravimo Krašto Statutui, nors čia nėra akcentuojama, jog būtent tuos įstatymus, kuriuos buvo vetavęs gubernatorius. Šiuo požiūriu aiškinamojo rašto autoriai pabrėžė, kad kadangi pats Statutas reglamentuoja Seimelio įstatymams gubernatoriaus veto teisę, tai „kitokio tikrinimo jie jau nėra reikalingi“, o dėl veto teisėtumo patikrinimo turėtų kreiptis tik vietos autonominiai organai. O priimto Įstatymo 15 straipsnis teisę kreiptis dėl Krašto įstatymo prieštaravimo Krašto Statutui numatė tik Teisingumo ministru.

Pagal Įstatymo 13 straipsnį, Statutinis Teismas turėjo spręsti bylas dėl Krašto administracijos organo priimto administracinio akto prieštaravimo Statutui, taip pat ir dėl Seimelio priimtų kitokio pobūdžio aktų nei įstatymas prieštaravimo Statutui. Rašto autoriai tvirtino, kad šie dokumentai turi būti tikrinami tais pačiais kriterijais, kuriais remiantis gubernatorius vetuodavo Seimelio įstatymus:

- jeigu tokiais aktais Krašto organai viršydavo kompetenciją,
- jei tokie aktai priimami nesilaikant Lietuvos konstitucijos, nebent tam buvo numatytos specialios išimty³⁴,
- jei tokie aktai prieštaravo Lietuvos tarptautiniams susitarimams.

Aiškinamojo rašto autorių nuomone, kitais kriterijais remiantis Statutinis Teismas negalėtų vertinti ginčų. Pavyzdžiui, jis negalėtų vertinti, ar Respublikos įstatymas prieštarauja Konstitucijai, ar administracinis aktas yra atitinkantis aukštesnės galios teisės aktus ar Konstituciją ir pan.³⁵ Taigi, Statutinis Teismas negalėtų vertinti vietos administracijos aktų teisėtumo vietos įstatymų atžvilgiu, jei tai nėra susiję su trimis kriterijais, išskirtais aukščiau.

Tokiu būdu Statutinis Teismas yra atskirtas nuo konstitucinio ir administracinio teismų. Nuo šio jis skiriasi ypač tuo, kad Statutinis Teismas nepriimtų individualių skundų, „nes jis skiriamas ne piliečių ar asmenų teisėms ginti, bet viešajam valstybiniam reikalui <...>“³⁶.

Aiškinamojo rašto autoriai pabrėžė, jog Statutinio Teismo kompetencija gali būti suskirstyta į dvi rūšis, „atsižvelgiant į tai, ar skundžiami yra valstybės centro valdžios organų ar vietos organų darbai“³⁷. Atitinkamai centrinės valdžios organų veiksmams pareiškėjai („skundėjai“) galėjo būti Klaipėdos krašto direktorija, o vietos valdžios organų aktams – Krašto gubernatorius (Įstatymo 15 ir 16 straipsniai panašiai ir nustatė, tačiau dėl Krašto įstatymų prieštaravimo Statutui galėjo kreiptis tik Teisingumo ministras). Taigi, Statutinio Teismo jurisdikcijai turėjo priklausyti dviejų rūšių skundai: Krašto direktorijos paduodami skundai dėl centrinės valdžios organų veiklos ir Gubernatoriaus skundai dėl Krašto autonominių organų veiklos.

34 ROBINZONAS, J. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras, I tomas. Kaunas: Spaudos fondas, 1934, p. 407.

35 *Supra* note 31, lap. 6.

36 *Ibid.*, lap. 8.

37 *Ibid.*, lap. 9.

Krašto gubernatoriaus teisė kreiptis į Statutinį Teismą buvo detalizuota Klaidos krašto gubernatoriaus teisių įstatymo projekte. Šiame projekte buvo numatyta, kad gubernatorius turi teisę kreiptis į Statutinį Teismą dėl autonominių organų neveikimo, kai tai kenkia viešajai tvarkai, valstybės saugumui, kliudo tarptautinių valstybės pasižadėjimų vykdymui. O Statutinis Teismas savo ruožtu būtų galėjęs konstatuoti: pirma, kad autonominiai organai privalo veikti, antra, kad ši pareiga yra pagrįsta Statuto normomis, trečia, šios pareigos vykdymas yra būtinas valstybės saugumui, viešajai tvarkai ar tarptautiniams įsipareigojimams vykdyti. Jeigu Statutinis Teismas nenustatytų nei vieno iš šių elementų, tai jis gubernatoriaus skundą atmestų.

Taip pat Gubernatoriaus teisių įstatymo aiškinamajame rašte buvo akcentuota, kad jokių teismų sprendimai negali būti skundžiami Statutiniam Teismui, nes Krašto teismai yra jungiami su valstybe per Vyriausiąjį Tribunalą, o ne per Gubernatorių.

Aiškinamajame rašte pabrėžiama, kad Statutinis Teismas savo iniciatyva negali kelti bylų.

Įstatymo projekto rengėjai pabrėžė, kad „teisinės tvarkos pastovumas reikalauja, kad skundas dėl <...> neteisėtumo būtų aprėžtas tam tikru laiko terminu ir kad šiam terminui išėjus neapskųstasis aktas arba įstatymas galutinai įsitvirtintų ir pasidarytų nebeskundžiamas“³⁸. Taigi, projekto rengėjai pasiūlė šešių mėnesių terminą skundai paduoti nuo įstatymo paskelbimo ar nuo administracinio akto arba neįstatyminio Seimelio akto priėmimo. Paskelbto Statutinio Teismo įstatymo 16 straipsnis tokį terminą įtvirtino administraciniams aktams ir neįstatyminiams Seimelio aktams. Projekto rengėjai atkreipė dėmesį į tai, kad termino neturi būti nustatyta dėl vietos organų neveiklumo, jeigu kyla grėsmė Respublikos saugumui, viešajai tvarkai, tarptautinių pasižadėjimų vykdymui.

Dėl administracinių aktų skundimo aiškinamojo rašto autoriai pabrėžė, jog skųsti reikėtų tik galutinį sprendimą: „skundžiama tiktai arba paties paskutiniojo, vyriausiojo, administracijos organo nutarimas <...> arba bent tam tikro kurio nors vyresniųjų administracinių organų nutarimas, būtent to, kuriame hierarchinis skundimasis užbaigiamas“³⁹.

Įstatymo 17 straipsnis įtvirtino, kad skundo padavimas nestabdo skundžiamo akto vykdymo. Tą siūlė ir Įstatymo rengėjai: „negalima leisti, kad valdžios akto veikimas pareitų nuo nuožiūros organo, kuris turi skundo teisę“⁴⁰. Taigi, buvo nuspręsta suteikti pačiam Teismui galią spręsti dėl akto veikimo.

Aiškinamojo rašto autoriai bandė apibrėžti atsakovus („skundų oponentus“). Tai turėjo būti gubernatoriaus, Direktorija. Taigi, tie patys, kas turėjo skundo teisę. Tačiau iškilo dilema dėl Respublikos įstatymų. Čia rengėjai nusprendė, kad ministrai pagal kompetenciją turėtų būti atsakovais. Tačiau jie pripažino, kad ne visada bus

38 *Supra* note 31, lap. 10.

39 *Ibid.*, lap. 11.

40 *Ibid.*, lap. 12.

aišku, kuris ministras yra kompetentingas. Taigi, jie pasiūlė Vyriausybei spręsti, kuris iš ministrų bus atsakovas Statutiniame Teisme. Skaitant priimtą įstatymą, akivaizdu, kad šios idėjos buvo atsisakyta, nes buvo įtvirtinti trys pareiškėjai – gubernatorius, Direktorijos pirmininkas ir teisingumo ministras. Atitinkamai jie 19 straipsnyje yra nurodyti kaip atsakovai.

Įstatymo rengėjai siūlė dviejų mėnesių terminą atsakovui atsakyti į skundą. Galutinėje versijoje buvo apsispręsta dėl vieno mėnesio termino, kuris buvo įtvirtintas Įstatymo 20 straipsnyje.

Įstatyme įtvirtinta, kad pareiškėjui ir atsakovui gali atstovauti atstovai. Jiems buvo iškeltas vienas kriterijus – Lietuvos pilietis. Įstatyme neįtvirtinta, kad tai būtinai turėjo būti advokatai, profesionalūs teisininkai. Aiškinamajame rašte kaip tik ir pažymima, kad „advokatūros profesijos žmonės specializuojasi ypatingai civilinėje ir baudžiamojoje teisėje“. O šiame Teisme bus nagrinėjami viešosios teisės klausimai. Taigi, Statutiniame Teismui nagrinėjant bylą gali būti „naudingi <...> ne profesininkai-advokatai“⁴¹.

Paskelbto įstatymo 31 straipsnyje įtvirtinta, kad Statutinio Teismo sprendimai yra neskundžiami. Aiškinamajame rašte papildyta, kad šio teismo sprendimai „nevaržo Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Tribunolo Hagoje“, jei šis sprendžia bylą Konvencijos 17 straipsnio tvarka. Tuo įtvirtinama, kad Teismas nagrinės tik viduje kylančius ginčus.

Paskelbto įstatymo 29 straipsnis nustatė, kad Statutinis Teismas, konstatavęs, kad gubernatoriaus ar Krašto administracijos organo aktai, Seimelio neįstatyminis aktas prieštarauja Krašto Statutui, tokį aktą panaikina. Įstatyme nėra nė žodžio dėl to, kokį sprendimą Teismas gali priimti dėl Statutui priešingo Respublikos įstatymo ar Krašto įstatymo. Šiame kontekste aiškinamojo rašto autoriai nebuvo labai aiškūs ir vienprasmiški. Paminėta, jog tokia Statutinio Teismo funkcija primena Konstitucinį Teismą, tačiau tai „tebėra nauja ir ligi šiol mažai išbandyta“⁴². Autoriai parašė, kad Statutiniame Teismui turėtų būti suteikta teisė paskelbti apie įstatymo neatitikimą Krašto Statuto normoms, bet panaikinti teisės aktą galėtų tik pats įstatymo leidėjas. Šiam atsisakius tai daryti, kiti teismai neturėtų Statutinio Teismo priešingu Statutui paskelbto įstatymo taikyti. Kaip jau minėta, įstatymo leidėjas šio aspekto niekaip nereglementavo.

Statutinio Teismo įstatymo 1 straipsnis skelbia, kad Statutinis Teismas yra Vyriausiajame Tribunole. Aiškinamojo rašto rengėjai nustatė, kad jis Tribunole turėtų „savo atskirą organizaciją ir veikimo autonomiją, suderintą su savo funkcijos reikalavimais“⁴³. Personalinis ryšys tarp Statutinio Teismo ir Vyriausiojo Tribunolo išlaikomas per šio pirmininką, kuris kartu būtų ir Statutinio Teismo pirmininkas. Tai

41 *Supra* note 31, lap. 15.

42 *Ibid.*, lap. 18.

43 *Ibid.*, lap. 19.

buvo įtvirtinta ir Įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje, ir paminėta aiškinamajame rašte. Likę keturi teisėjai yra skiriami skirtinga tvarka nei Vyriausiojo Tribunolo teisėjai, nes iš jų reikalaujamos viešosios teisės žinios⁴⁴, be to, jiems buvo nustatyta septynerių metų kadencija. Pasak aiškinamojo rašto autorių, tie teisėjai negalėtų dalyvauti Vyriausiojo Tribunolo veikloje. Kita vertus, jie neatmetė galimybės, kad Statutinio Teismo teisėju gali tapti ir Vyriausiojo Tribunolo teisėjas. Septynerius metus trunkanti kadencija buvo pasirinkta atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką. Taip pat manyta, jog Statutinio Teismo teisėjai dėl siauros specializacijos neturės didelio bylų antplūdžio, taigi, juos skirti ilgesniam laikui arba iki gyvos galvos „būtų valstybei per brangu“⁴⁵, nes jų žinios gali būti reikalingos ir kitose veiklose.

Aiškinamojo rašto autoriai buvo įsitikinę, jog valstybės vadovui siūlyti kandidatus į Statutinio Teismo teisėjus turėtų ministras pirmininkas. Tačiau Įstatymo 4 straipsnis įtvirtino, kad kandidatus siūlys teisingumo ministras.

Teisėjų nepriklausomumą Įstatyme bandyta užtikrinti keletu normų. Pirma, Įstatymo 8 straipsnyje įtvirtinta, kad teisėjas turi priimti sprendimus klausydamasis savo sąžinės ir įstatymų. Tai minima ir aiškinamajame rašte: „vienintelis jų darbo vadovas, kuriam jie turi tarnauti, tai įstatymas /statutas/; vienintelis jų tarnybos kriteriumas – jų sąžinė“⁴⁶. Taigi, jie nieko negali klausyti, tik įstatymo ir sąžinės. Antra, nustatyta septynerių metų kadencija tarsi užtikrina, kad asmens negalima bus anksčiau atleisti. Trečia, teisėjų veiklos nesuderinamumas su kitomis tarnybinėmis pareigomis, išskyrus, pasak aiškinamojo akto autorių, gali būti suderinama su kito teismo teisėjo ir mokslo pareigomis. Įstatymo leidėjas tai ir įtvirtino.

2.3. Statutinio Teismo įstatymo projektai

Sprendžiant iš išlikusių dokumentų, Valstybės Taryba buvo paruošusi virš dešimties Statutinio Teismo įstatymo projektų. Keletą jų aptarsime.

Pirmasis Įstatymo projektas, manytina, pasirodė 1930 m. liepą⁴⁷. Projektą tesudarė 11 straipsnių. Labiausiai nuo vėliau priimto įstatymo šis projektas skiriasi tuo, jog detalizuoja, kurie Respublikos įstatymai ir centrinės administracijos aktai galėjo būti apskūsti, t. y. tie, kuriais nustatoma Krašto autonominių organų kompetencija. Autonominių organų aktai tikrinami tik Krašto prievolių vykdymo įstatymo ribose

44 1930 m. aiškinamajame rašte įtvirtinta, kad „tam tikras nuolatinis statutinių teisėjų sąstatas yra reikalingas todėl, kad tai turi būti aukštųjų kvalifikacijų teisininkai, prityrę ir įsigilinę ypatingai į viešosios – Konstitucinės ir administracinės – teisės sritį“. Žr.: 1930 m. liepos mėnesio Klaipėdos krašto prievolėms vykdyti, Statutinio Teismo, Teismų kompetencijos konfliktams spręsti įstatymų projektų aiškinamasis raštas. LCVA. F. 923, ap. 1, b. 1190, lap. 221.

45 *Supra* note 31, lap. 22.

46 *Ibid.*

47 1930 m. liepos mėnesio Statutinio Teismo įstatymo projektas. LCVA. F. 923, ap. 1, b. 1190, lap. 215-216; LCVA. F. 383, ap. 7, b. 540, lap. 61-63.

(šio įstatymo projektai bus aptarti vėlesniuose straipsnio poskyriuose). Pagal pirmąją Statutinio Teismo projektą, visus skundus galėjo paduoti tik Krašto Direktorijos pirmininkas. Atsakovu turėjo būti gubernatorius. Dėl įstatymų projektas nenutylėjo, o reglamentavo, kad jeigu Teismas nuspręstų, kad Respublikos įstatymas ar jo dalis prieštarauja Statutui, jis Krašte nustoja galios. Centrinės administracijos aktą, priešingą Statutui, Teismas galėjo panaikinti.

1931 m. balandį pasirodė dar vienas Įstatymo projektas⁴⁸. Čia labiau detalizuojama teisėjų skyrimo tvarka. Buvo bandyta atsižvelgti į kritiką iš Konvenciją pasirašiusių valstybių ir nuspręsta, kad du kandidatai turi būti skiriami iš ministrų kabineto siūlomų kandidatų, du – iš Krašto Direktorijos. Atsakovu šiame projekte buvo numatytas ministras pirmininkas. Įdomu tai, kad rengėjai projekte įtvirtino, jog Respublikos įstatymas ir Prezidento aktas Teismo turi būti panaikintas, jei jais yra uždedamos Krašto autonominiams organams prievolės, kurios yra nenumatytos.

1932 m. Valstybės Taryba pateikė Klaipėdos krašto Statuto vykdymo priežiūros ir garantijų įstatymo projektą⁴⁹. Šis projektas⁵⁰ jungė Statutinio Teismo ir Krašto prievolėms vykdyti arba Krašto Statuto vykdymui prižiūrėti įstatymų projektus. Projekte nustatyta, kad Krašto Direktorija gali skusti Respublikos leidžiamojo organo įstatymą, kuriuo jai uždedama tam tikra prievolė, tik Krašto Seimeliui taip nutarus. Šiame projekte atsakovais laikomi Direktorijos pirmininkas ir ministras pirmininkas. Taip pat projekte reglamentuota daugiau detalių apie teiseną, įrodymų pateikimą, daug sudėtingiau ir detaliau aprašyta Statutinio Teismo kompetencija. Projekte siūloma valstybės vadovui Teismo teisėjus skirti iš Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo išrinktų kandidatų, kuriuos valstybės vadovui pristato ministras pirmininkas.

1932 m. lapkritį ir gruodį buvo pateikti dar keturi Įstatymo⁵¹ projektai. Šiuose projektuose nustatyta, kad Teismo teisėjus skiria Prezidentas ministro pirmininko teikimu. Atsakovais buvo laikomi ministras, Krašto gubernatorius ir Direktorija arba tik šie du. Teismo kompetencija visuose projektuose buvo panašiai reglamentuota: Teismas turėjo nagrinėti skundus dėl Respublikos įstatymų, centrinės administracijos priimtų aktų, gubernatoriaus aktų, Krašto autonominių organų aktų, prieštaraujančių Krašto Statutui. Tiesa, nei viename iš projektų nėra užsiminta apie galimybę apskusti Seimelio įstatymo. Tai galėjo būti susiję su tuo, jog ruošiant šiuos projektus, buvo galvojama, kad įsigalios Klaipėdos krašto prievolėms vykdyti įstatymas arba Gubernatoriaus teisų Klaipėdos krašto vietinių organų veikimui žiūrėti įstatymas. Kai kuriuose iš projektų reglamentuota, jog jei Teismas nustato, kad Respublikos įstatymas prieštarauja Krašto Statutui, tai įstatymas įstatymų leidžiamąja tvarka panai-

48 1931 m. balandžio mėnesio Statutinio Teismo įstatymo projektas. *Supra* note 44, lap. 210-211.

49 Valstybės Tarybos 1932 m. kovo 7 d. raštas Ministrui Pirmininkui. *Supra* note 44, lap. 202.

50 1932 m. kovo mėnesio Klaipėdos krašto Statuto vykdymo priežiūros ir garantijų įstatymo projektas *Supra* note 44, lap. 203-207.

51 Statutinio Teismo įstatymo projektai. *Supra* note 44, lap. 138-149; 150-160; 161-167; 168-174.

kinamas arba pakeičiamas atsižvelgus į Teismo sprendimą. Kai kuriuose nustatyta, kad visi teisės aktai, įskaitant ir įstatymus, nustoja galios, jei tik Teismas konstatuoja jų prieštaravimą Krašto Statutui. Projektuose užsimenama apie proceso atnaujinimo galimybę. Tokios normos paskelbtame įstatyme neliko. Iš minėtų keturių projektų išsiskiria 1932 m. gruodžio 7 d. projektas. Jame nustatytas amžiaus cenzas teisėjams – turi būti ne jaunesni kaip 40 metų. Projekte kalbama apie naują pareigūną – valstybės vadovo teisingumo ministro teikimu skiriamą valdžios komisarą⁵², kuris turėjo pateikti savo motyvuotą nuomonę bylai iš esmės išspręsti, teisiškai įvertinti bylos dalių teismo tardymo metu pareiškimus ir pateiktus dokumentus.

Autorės žiniomis, 1933 m. buvo pateikti bent keturi Statutinio Teismo įstatymo projektai⁵³. Juose, kaip ir kai kuriuose 1932 metų projektuose, buvo numatytas amžiaus cenzas Teismo teisėjams. Numatytas trejiems metams skiriamas ne jaunesnis kaip 30 metų valdžios komisaro institutas, turėjęs pateikti motyvuotą nuomonę bylai spręsti, galėjęs reikalauti iš šalių dokumentų, įrodymų ir turėjęs juos teisiškai įvertinti. Pagal šiuos projektus, Teismo teisėjus turėjo skirti prezidentas teisingumo ministro teikimu. Teismo kompetencija projektuose siūloma panašiai reglamentuoti kaip 1932 metų projektuose. Į kompetencijos ribas neįėjo Seimelio įstatymų prieštaravimo Krašto Statutui patikrinimas. Skundo oponentais (atsakovais) buvo laikomi ministrų kabinetas, kuris tai galėjo deleguoti atitinkamam ministrui, Krašto gubernatoriui ir Direktorijai. Jeigu Teismas nuspręstų, kad centrinės valdžios administracijos, Krašto administracijos, gubernatoriaus aktai, Seimelio neįstatyminiai aktai prieštarauja Statutui, jie panaikinami. Apie Respublikos įstatymų likimą tokiu atveju projektuose nutyliama. Projektuose numatyta, jog bylos galėjo būti keliamos tik po to, kai per tris (du) mėnesius nuo akto priėmimo, apie ginčą, kilusį iš šio akto, buvo informuoti arba gubernatoriui, arba Direktorijai, arba ministrų kabinetas (ministras) ir per dvejus mėnesius teisės aktas nebuvo pataisytas. 1933 m. liepos 12 d. projektas išsiskyrė tuo, kad jame nebuvo numatyta valdžios komisaro pareigybė. 1933 m. liepos 3 d. projektas išskirtinis tuo, kad jame minimas gubernatoriaus veto, t. y. jei Teismas pripažins, kad gubernatoriaus veto prieš Krašto įstatymą prieštarauja Statutui, gubernatoriui tais pačiais pagrindais jau nebegalės pareikšti veto Seimeliui pristačius tą patį įstatymą.

Klaipėdos krašto Statutui vykdyti įstatymo projektas⁵⁴ yra visiškai išskirtinis, nes jame nėra minimas joks Statutinio Teismas. Jame siūloma, kilus konfliktui tarp Krašto ir Respublikos įstatymų, Krašto autonominiam organui per gubernatorių, centro valdžios organui per ministrą kreiptis į ministrų kabinetą. Taigi, ministrų kabinetas iki kol nebus įsteigtas bendras visai valstybei teismas administracijos aktų teisėtumui

52 Manytina, kad vadžios komisaro idėja priklausė M. Romeriui. Žr.: ROMERIS, M. *supra* note 11, p. 465.

53 Statutinio Teismo įstatymo projektai. *Supra* note 44, lap. 2-9; 10-15; 73-80; 87-94.

54 Statutinio Teismo įstatymo projektai. *Supra* note 44, lap. 193-194.

spręsti, pagal šį projektą turėjo priimti privalomus sprendimus bei teikti privalomų paaiškinimų dėl Krašto Statuto interpretacijos.

Projektų gausa byloja apie ilgą tokio teisinio reglamentavimo paiešką, kuriuo valstybė būtų apsaugota nuo Krašto autonominių organų veiksmų, peržengiančių savo įgaliojimus, numatytus Statute, bei Kraštas nuo valstybės centrinių institucijų bandymo įsiveržti į Statuto laiduotą autonomiją. Daugiausia skirtųjų projektuose matyti dėl Statutinio Teismo teisėjų skyrimo tvarkos, dėl Respublikos ar Krašto įstatymo likimo po to, kai jie paskelbiami prieštaraujančiais Statutui, dėl pareiškėjų ir atsakovų rato.

Iš projektų galima spręsti, kad buvo planuota, jog Įstatymas įsigalios iš pradžių 1933 m. sausio 1 d., paskui tų pačių metų rugsėjo 1 d. bei 15 d. Tačiau taip neįvyko.

2.4. Klaipėdos krašto prievolėms vykdyti arba Gubernatoriaus teisių įstatymo projektai

Rengiant Statutinio Teismo įstatymo projektą tuo pat metu buvo ruošiami Klaipėdos krašto prievolėms vykdyti įstatymo projektai⁵⁵.

Šis įstatymas, manyta, buvo reikalingas tam, kad tam tikrais atvejais centrinės institucijos įsikištų į autonominių institucijų veiklą ar neveikimą ir Respublikos įstatymu ar centrinės administracijos organo aktu atstotų Krašto autonominio organo aktą, kuris nebuvo išleistas. Pasak M. Romerio, toks įsikišimas išplaukia iš valstybinio suverenumo principo. Kartu jis pripažįsta, kad toks įsikišimas turi būti retas ir išimtinis⁵⁶.

Klaipėdos krašto prievolėms vykdyti įstatymo projekte⁵⁷ detalizuotas gubernatoriaus priežiūros institutas. Šio projekto 2 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad jeigu Krašto vietos organai nevykdo Konstitucijoje, Krašto Statute, Respublikos įstatymuose įtvirtintų pareigų ir tai prieštarauja tarptautiniams įsipareigojimams ar gresia sutrikdyti viešąją tvarką, saudyti Krašto teisinę tvarką, tai gubernatorius nurodo Krašto Direktorijai per tam tikrą laiką įvykdyti atitinkamą pareigą. Minėto projekto 3 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad jeigu Direktorija ignoruoja gubernatoriaus nurodymą ir nevykdo pareigos, tai ją atliks valstybės vadovo paskirti asmenys. Maža to, Respublikos prezidentas galėjo Krašto valdininkus, neįvykdžiusius prievolės, savo aktu atleisti. Ketvirtas projekto straipsnis įgaliojo Respublikos įstatymų leidžiamąjį organą leisti įstatymą, jei tokia prievolė nebuvo įgyvendinta Krašto įstatymu. Penktajame projekto straipsnyje buvo įtvirtinta Krašto Direktorijos teisė skusti tokius prievolių vykdymo aktus Statutiniam Teismui.

55 Valstybės Tarybos 1930 m. liepos 18 d. raštas Ministrui Pirmininkui. *Supra* note 44, lap. 212.

56 ROMERIS, M., *supra* note 11, p. 464-465.

57 1930 m. liepos mėnesio Klaipėdos krašto prievolėms vykdyti įstatymo projektas. *Supra* note 44, lap. 213.

1931 m. Valstybės Taryba pateikė naują Klaipėdos krašto Statuto vykdymui prižiūrėti įstatymų projektą⁵⁸. Taigi, naujajame projekte Klaipėdos krašto prievolėms vykdyti įstatymas buvo pervadintas. Šiame projekte⁵⁹ nauja įvedama tai, kad ne valstybės vadovas, bet jo paskirti asmenys, įskaitant ir gubernatorių, kurį prezidentas taip pat galėjo paskirti įvykdyti nevykdomos prievolės, gali atleisti prievolių nevykdančius Krašto valdininkus. Taip pat buvo planuota, kad tokius tiek prezidento, tiek jo paskirtų asmenų veiksmus Krašto Direktorija galėjo apskusti Statutiniam Teismui.

Antanas Kriščiukaičaitis, teisės profesorius, pirmasis Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas, apie 1930 metus taip pat buvo pateikęs savo Klaipėdos krašto Statuto vykdymui prižiūrėti įstatymo projektą⁶⁰. Jame didelė įgaliojimų koncentracija buvo sutelkta gubernatoriaus rankose. Taigi, pagal 1 projekto straipsnį, gubernatorius turėjo nurodyti Krašto vietos organams vykdyti tam tikras pareigas, jei jos nebūtų vykdomos ir jei tas nevykdomas prieštarautų tarptautiniams Lietuvos išipareigojimams, trikdytų arba grėstų sutrikdyti Respublikos viešąją tvarką ir saugumą, arba ardytų ar grėstų suardyti Krašto teisinę tvarką. Gubernatorius nurodydamas veikti turėjo nustatyti terminą. Jeigu reikalingas Krašto įstatymas, o toks nėra išleidžiamas, tada būtų išleidžiamas Respublikos įstatymas, o vietoje Direktorijos, ignoruojančios gubernatoriaus nurodymą, sprendimą priimtų gubernatorius. Projekte nėra nė žodžio apie prezidento vaidmenį atleidžiant Krašto valdininkus, nepaklususius gubernatoriaus nurodymams. Pareiga atleisti Direktoriją paliekama gubernatoriui, jei ši prievolė nevykdo ir jei nepakanka to, kad gubernatorius tą prievolę įvykdys. A. Kriščiukaičio projekte nebuvo paminėtas Statutinis Teismas, o tik įtvirtinta, kad gubernatoriaus veiksmus Seimelis ir Direktorija galėjo apskusti bendrąja Respublikoje nustatyta administracijos veiksmų skundimo tvarka. Šis projektas iš visų čia pateiktų skiriasi tuo, jog skūsti galėjo ne tik Direktorija, bet ir Seimelis, tačiau skūstiniai buvo tik gubernatoriaus veiksmai. O kituose projektuose skundžiamas galėjo būti ir prezidento aktas, ir Respublikos įstatymas, ir pan.

1932 m. Valstybės Taryba pateikė Klaipėdos krašto Statuto vykdymo priežiūros ir garantijų įstatymo projektą⁶¹. Projekte eliminuojamas gubernatoriaus institutas, vietoje jo įvedamas komisaro institutas. Šiame projekte jau nebe valstybės vadovas skiria gubernatorių ir kitus asmenis įvykdyti prievolės, kurių nevykdo Krašto autonominis organas, bet ministrų kabinetas. Šis paveda vykdyti prievolę ne gubernatorių ar kitus valdininkus, o komisarą, kurį turėjo skirti valstybės vadovas. Komisaras galėjo ne tik atleisti Krašto valdininkus bei tarnautojus, bet ir naikinti Krašto vietos organų administracinius aktus. Projekte minima ir tai, kad įstatymų leidžiamojo organo,

58 Valstybės Tarybos 1931 m. balandžio 9 d. raštas Ministrui Pirmininkui. *Supra* note 44, lap. 208.

59 1931 m. balandžio mėnesio Klaipėdos krašto Statuto vykdymui prižiūrėti įstatymo projektas. *Supra* note 44, lap. 209.

60 A. Kriščiukaičio Klaipėdos krašto statuto vykdymui prižiūrėti įstatymo variantas. LCVA. F. 383. Ap. 7. B. 540. L. 99.

61 Valstybės Tarybos 1932 m. kovo 7 d. raštas Ministrui Pirmininkui. *Supra* note 44, lap. 202.

ministrų kabineto, komisaro sprendimus Statutiniam Teismui galėjo apskųsti Krašto Direktorija. Visos kitos normos šiame projekte buvo skirtos Statutinio Teismo statusui, kompetencijai, procesui reglamentuoti.

1933 m. vasario 21 d. buvo pateiktas Gubernatoriaus teisių Klaipėdos krašto vietinių organų veikimui žiūrėti įstatymo projektas⁶². Tai yra modifikuotas Krašto prievolėms vykdyti arba Krašto Statuto vykdymui prižiūrėti įstatymų projektų projektas. Iš projekto pavadinimo galima spręsti, kad vėl atnaujinamas gubernatoriaus vaidmuo Krašto vietinių organų veiklos priežiūroje. Šiame projekte pakartojama iš Statuto straipsnių gubernatoriaus veto teisė, nurodoma gubernatoriaus teisė reikalauti iš Krašto Seimelio ir Direktorijos duomenų, dokumentų. Gubernatoriui suteikiama teisė nurodyti Seimeliui ir Direktorijai, kad šie savo neįstatyminiais teisės aktais ar administraciniais aktais peržengia Statuto ribas, pažeidžia Konstituciją, nusižengia tarptautiniams įsipareigojimams arba jų veiksmai gali sukelti grėsmę viešajai tvarkai, Respublikos saugumui. Jeigu šie nereaguoja, tai gubernatoriui suteikiama teisė kreiptis į Statutinį Teismą. Jeigu Statutinis Teismas pripažįsta, kad Krašto Seimelis ar Direktorija privalo vieną ar kitą pareigą įvykdyti, nes tai būtina viešajai tvarkai, Respublikos saugumui palaikyti, tai gubernatorius nustato terminą, per kurį Krašto įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia tą pareigą privalo atlikti. Jeigu šie to neatlieka, vietoje Direktorijos tą atliks gubernatorius, o vietoje Seimelio – Respublikos įstatymų leidžiamasis organas. Projekte buvo detalizuota, kada gubernatorius gali atšaukti Direktorijos pirmininką – kai reikia apsaugoti Respublikos interesus, t. y. jeigu Direktorijos veikla pažeidžia valstybės suverenumą, taip pat, kai Direktorijos pirmininkas netenka galimybės eiti savo pareigas, yra išspėtas, bet neatsistatydina.

Buvo pateikta dar daugiau Gubernatoriaus teisių įstatymo projektų⁶³. Be to, šiuose projektuose įstatymų pavadinimai galėjo ir skirtis, pavyzdžiui: Statutui vykdyti įstatymas⁶⁴, Klaipėdos krašto Statuto vykdymo garantijų įstatymas⁶⁵ ar Gubernatoriaus teisių žiūrėti Klaipėdos krašto vietos organus įstatymas⁶⁶.

2.5. Gubernatoriaus teisių įstatymo projekto aiškinamasis raštas

1933 m. kovo 15 d. pateiktame Gubernatoriaus teisių įstatymo projekto aiškinamajame rašte⁶⁷, kurį manytina, ruošė Valstybės Tarybos nariai ar darbuotojai, tvirtinama, jog šio įstatymo objektas yra tai, ko reikia „reglamentacinei statuto spragai“⁶⁸

62 Gubernatoriaus teisių Klaipėdos krašto vietinių organų veikimui žiūrėti įstatymo projektas. *Supra* note 44, lap. 81-83; 242-244.

63 *Supra* note 44, lap. 245, 251, 254, 257, 260.

64 *Ibid.*, lap. 263.

65 *Ibid.*, lap. 265.

66 LCVA. F. 383, ap. 7, b. 1019, lap. 501-503.

67 Gubernatoriaus teisių įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Supra* note 44, lap. 48-72.

68 *Ibid.*, lap. 56.

užpildyti Respublikos įstatymu. Įstatymo projekto autorių turėta mintyje tai, kad gubernatoriaus galios kyla „tiek iš valstybės teritorinio suverenumo Krašte, tiek iš tikslios statuto interpretacijos“⁶⁹ įstatymu. Rengėjai tvirtino, kad interpretuojant Statuto 16 straipsnį, darytina išvada, kad jeigu Seimelio įstatymas veto teise gali būti kontroliuojamas gubernatoriaus, tai tas pats statutas turbūt nenumato galimybės Seimeliui būti galutine instancija vietos vykdomosios valdžios priežiūrai. Taigi, Įstatymo rengėjai buvo įsitikinę, jog Statuto 16 straipsnis apima ne tik vietos įstatymų priežiūrą, bet ir vietos vykdomosios valdžios veiklos priežiūrą, atliekamą gubernatoriaus.

Aiškinamojo rašto autoriai išskyrė dvi gubernatoriaus priežiūros sritis: pirma, veto teisė Seimelio priimtiems įstatymams Statuto 16 straipsnyje nustatyta tvarka, antra, Krašto autonominių organų priežiūra, kai jų veikimas ar neveikimas yra susijęs su valstybės saugumu ir valstybine viešąja tvarka. „Abiem atžvilgiais gubernatoriaus priežiūra negali būti tiktai „platoniška“, vien jo smalsumui patenkinti skiriama, nes tai būtų nesąmonė: ji <...> turi būti skiriama tam, kad <...> padariniai būtų pašalinti“⁷⁰. Taigi, gubernatoriaus pagrindinės priežiūros priemonės, pasak aiškinamojo rašto autorių, turi būti veto teisė, Direktorijos pirmininko atšaukimas, o taip pat „neteisėtumo patikrinimas su teisinėmis sankcijomis per Statutinį Teismą“⁷¹.

Dėl teisminių sankcijų Įstatymo projekto sudarytojai paaiškino, kad „teismas nei teismo sprendimu, nei kuriuo kitu būdu negali įsileisti į įstatymų leidimą ir administracinių aktų darymą, tad šiuo atžvilgiu Statutinio Teismo darbas pačiu konstatavimu ir turi baigtis“⁷². Taigi, 1933 m. vasario 21 d. pateiktame Gubernatoriaus teisių Klaipėdos krašto vietinių organų veikimui žiūrėti įstatymo projekte ir buvo pasiūlytas gubernatoriaus nustatomas terminas Krašto autonominiams organams įvykdyti pareigą, kurios būtinumą dėl pavojaus Respublikos saugumui ar viešajai tvarkai sprendimu pripažino Statutinis Teismas ir t. t.

2.6. Klaipėdos krašto administracijos teismo sprendimams skūsti įstatymo projektai

Manytina, paraleliai su Statutinio Teismo ir Gubernatoriaus teisių įstatymų projektais buvo rengiamas Klaipėdos krašto administracijos teismo sprendimams skūsti įstatymo projektas⁷³. Mat Krašte veikė administracijos teismas, įsteigtas 1920 m.⁷⁴

69 *Ibid.*, lap. 55.

70 *Ibid.*, lap. 69.

71 *Ibid.*, lap. 70.

72 *Ibid.*, lap. 72.

73 Klaipėdos krašto administracijos teismo sprendimams skūsti įstatymo projektai. LCVA. F. 923, ap. I, b. 1193, lap. 1-8.

74 Santarvės valstybių atstovo Klaipėdos kraštui generolo D. Odry 1920 m. rugsėjo 21 d. paliepimas. Klaipėdos krašto valdžios žinios. 1920 m. rugsėjo 22 d., 41. Daugiau apie šį teismą žr.: BURKEVIČIUS, V. Iš Klaipėdos Krašto teisingumo žinybos. Teisė. 1932, 22, p. 94-97.

Taigi, projekto rengėjai numatė, kad Krašto administracijos teismo sprendimai gali būti skundžiami Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriui, kaip aukščiausiam teismui Krašto administracinėms byloms. Projekte taip pat nurodyta, kad Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriui gali būti skundžiami Krašto direktorijos ir jos narių aktai, jeigu šie prieštarauja Respublikos įstatymui, išskyrus jeigu jie yra skūstini Statutiniam Teismui. Projekte paminėta ir tai, jog skundus dėl administracijos teismo sprendimų ir Direktorijos aktų gali paduoti ir Vyriausiojo Tribunolo prokuroras.

Klausimas gali kilti, kam tokio projekto galėjo reikėti. Juk 1933 m. rugsėjo 15 d. įsigaliojusiam Teismų santvarkos įstatymo⁷⁵ 22 straipsnio 2 punkte buvo įtvirtinta, kad Vyriausiasis Tribunolas yra aukščiausias teismas Krašto administracinėms byloms. Manytina, kad įstatymo projekto kūrėjų norėta akcentuoti, jog Vyriausiasis Tribunolas negalės nagrinėti bylų, teisingų Statutiniam Teismui. Be to, norėta įtvirtinti nuostatą, kad Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriui teisingi Krašto direktorijos ir jos narių aktai, prieštaraujantys Respublikos įstatymams. Tokios normos Teismų santvarkos įstatyme nebuvo.

2.7. Kitų įstatymų projektai

Maždaug tuo pačiu metu buvo ruošiamas Oficialinių kalbų Klaipėdos krašte įstatymo projektas⁷⁶, akcentuojantis lietuvių ir vokiečių kalbų vartojimo taisykles valdžios įstaigose, nurodantis, kad valdininkais Krašte gali būti skiriami tik mokantys lietuvių ir vokiečių kalbas, kad valdžios įstaigos Krašte turi atsakyti ta kalba, kuria į juos interesantas kreipėsi, o Krašto organai su centrinės valdžios įstaigomis turi bendrauti lietuvių kalba.

Teismų kompetencijos konfliktams spręsti įstatymo projekte⁷⁷ buvo įtvirtinta, kad kompetencijos ginčus tarp Respublikos ir Krašto teismų spręs Vyriausiojo Tribunolo bendrasis susirinkimas. Taigi, akivaizdu, jog Statutiniam Teismui būtų nepriklausę nagrinėti teisingumo bylų.

3. Vokiečių mokslas, spauda, diplomatų pokalbiai apie Statutinį Teismą

Vokietijos mokslininkai neprarado progos aptarti Lietuvos Statutinio Teismo įstatymo. V. Freytag-Loringhoven pavadino Statutinį Teismą konstituciniu ir administraciniu teismu, pasidžiaugė dėl jo įsteigimo, bet parašė, kad „Statutinio Teismo įsteigimas prieštarauja tiek Klaipėdos Krašto teisei, tiek ir Klaipėdos Krašto galiojančioms tarptautinėms teisės normoms; nuostatai, tvarkantieji teismo sudėtį ir jo

75 Teismų santvarkos įstatymas. Vyriausybės žinios. 1933, Nr. 419-2900.

76 Oficialinių kalbų Klaipėdos krašte įstatymo projektas. *Supra* note 73, lap. 19-20.

77 1930 m. liepos mėnesio Teismų kompetencijos konfliktams spręsti įstatymo projektas. *Supra* note 44, lap. 214.

veiklą, neatitinka objektyvios teisėdarystės dėsnių; be to, reikia bijoti, jog Statutinio Teismo įsteigimu siekiami neteisėti politiniai tikslai⁶⁷⁸. Jo nuomone, didžiausiais Įstatymo trūkumais yra tas, kad šalia gubernatoriaus teisės vetuoti Seimelio įstatymus, atsiranda dar teisingumo ministro ir Statutinio Teismo institutas, o tai reiškia, kad Krašto administraciniai aktai bus panaikinami Lietuvos teismu. Tai, pasak vokiečių mokslininko, prieštarauja Krašto Statutui. Maža to, jo netenkino Statutinio Teismo sudėtis. Jis buvo įsitikinęs, kad į Statutinį Teismą nepateks nei vienas klaipėdielis. Nesutiko ir su tuo, kad teisė kelti skundą Statutiniam Teismui priklausė Direkto­rijos pirmininkui, o ne Krašto Seimeliui. Jis buvo įsitikinęs, kad šis niekada nekels skundų dėl Lietuvos įstatymų ar administracinių aktų. Taip pat V. Freytag-Loringhoven tvirtino, kad šiuo Įstatymu Lietuva nori pašalinti „tarptautinę kontrolę“⁶⁷⁹. Straipsnį mokslininkas baigė politizuota mintimi, kad jaunos tautos Rytuose gali tikėtis draugiškumo ir pagarbos, bet „sąlyga yra ta, kad Vokietijos ir vokiečių tautos teisė nebūtų įžeidžiama. Jei Lietuva to nesupranta, jei ji nesupras ir paskutinėj valandoj negrįš prie teisės ir įstatymo gerbimo, tai jai teks pakelti visus padarinius“⁶⁸⁰.

J. Robinzonas straipsnyje⁶⁸¹ atsako vokiečių mokslininkui, kad Statutinio Teismo įsteigimas negali būti „vertinamas kaip Lietuvos Valstybės mėginimas uzurpuoti sau teises, kurios priklauso Tautų Sąjungos Tarybai ir Hagos Tribunalui“⁶⁸², nes jis yra įsteigtas „vien vidurvalstybiniais tikslams“⁶⁸³ ir kitaip negali būti, nes šalies įstatymas galioja tik šalies ribose. J. Robinzonas tvirtino, kad autonominiams organams nėra jokio skirtumo, kas kelia bylas – gubernatorius ar Teisingumo ministras: šis „dėl savo padėties, kaip teisingumo saugotojas, yra tinkamiausias organas“⁶⁸⁴. Dėl Direkto­rijos pirmininko autorius pabrėžia, jog jo vaidmenį vokiečių mokslininkas grindžia tik politiniais sumetimais, o ne juridiniais. O dėl Teismo sudėties J. Robinzonas išreiškė nuostata, jog dar nėra žinoma sudėtis ir tvirtinti, kad jame nedalyvaus klaipėdiečiai anks­ti.

Tuometis užsienio reikalų ministras S. Lozoraitis taip pat bandė atsakyti į vokiečių spaudoje pasirodžiusią kritiką Statutinio Teismo įstatymo atžvilgiu⁶⁸⁵. Jis tvirtino, kad galimi dvejopi ginčai, vykdam Klaipėdos krašto Statutą. Pirma, ginčai tarp centrinės Lietuvos valdžios su Krašto autonominiais organais. Antra, ginčas tarp Konvenciją pasirašiusių, t. y. Lietuvos ir Britų Imperijos, Prancūzijos, Italijos ir Japoni-

78 FREYTAG-LORIGHEN, V. Lietuvos 1935 m. kovo 13 d. Statutinio Teismo įstatymas. Teisė. 1935, 31, p. 348.

79 *Ibid.*, p. 351.

80 *Ibid.*, p. 352.

81 ROBINZONAS, J. *supra* note 8, p. 343-348.

82 *Ibid.*, p. 344.

83 *Ibid.*, p. 345.

84 *Ibid.*, p. 346.

85 Kam įsteigtas Statutinis Teismas? Ministeris Lozoraitis atsako į vokiečių priekaištus. Lietuvos aidas. 1935 m. lapkričio 12 d., 272 (2535); Lietuvos užsienio reikalų ministerio paaiškinimas dėl Klaipėdos Statutinio Teismo nepatiko vokiečiams. Karys. 1935 m. lapkričio 23 d., 47 (870).

jos. Pirmu atveju ginčas kyla valstybės viduje. Antru atveju ginčas būtų tarptautinis. Taigi, pasak ministro, kadangi yra dvejopi ginčai, tai ir juos spręsti turi būti du būdai: pirmos rūšies ginčas būtų sprendžiamas valstybės viduje specialiai tam įsteigto Statutinio Teismo, kitos rūšies ginčas, kaip ir numatyta Konvencijos 17 straipsnyje, būtų nagrinėjamas Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo. Pasak politiko, „Abu šie keliai yra skirtingose plotmėse ir vienas antram neprieštarauja“. S. Lozoraitis, motyvuodamas Statutinio Teismo pagrįstumą, pateikia kitų valstybių patirtį nagrinėjant ginčus tarp autonominių kraštų ir centrinių nacionalinių valdžių – Alandų salas Suomijoje ir aukščiausio administracinio teismo įgaliojimus, Čekoslovakijos konstitucinio teismo įgaliojimus dėl Karpatų rusų ir pan.

1935 m. spalio 31 d. „Koenigsberger Zeitung“ bei 1935 m. lapkričio 2 d. „Dresdener Neueste Nachrichten“ numeriuose pasirodė kritikos dėl Statutinio Teismo steigimo. Pro memorijoje dėl šios spaudos apžvalgos⁸⁶ išskirti tokie pagrindiniai vokiečių apžvalgininkų priekaištai. Pirma, Lietuva negalėjo steigti Statutinio Teismo, nes to nėra numatyta Krašto Statute. Antra, Statutinis Teismas negali priimti privalomo pobūdžio sprendimų, nes tokio pobūdžio sprendimus Konvencijos 17 straipsnis įgalioja priimti tik Nuolatinį Tarptautinį Teisingumo Teismą. Trečia, Lietuvos vyriausybė šiuo įstatymu nori trukdyti Krašto direktorijai. Ketvirta, Statutinis Teismas yra sudarytas daugiausia iš lietuvių. Penkta, Įstatyme nėra numatyto termino, per kurį turi būti byla išnagrinėta, o tai gali sudaryti sąlygas bylų vilkinimui.

Toje pačioje pro memorijoje pateikti atsikirtimai į priekaištus. Pirma, Lietuva yra viena iš Konvenciją ir jos priedėlius pasirašiusių šalių. Taigi, ji turi teisę interpretuoti jų nuostatus. Ir tai yra jos vidaus reikalas, ar ji tai darys teismu. Be to, Statutinio Teismo įstatymu Lietuva sudarė sąlygas kelti ginčus ir dėl Respublikos įstatymų, ir dėl kitų centrinės valdžios bei gubernatoriaus teisės aktų. Antra, Statutinis Teismas nagrinės ginčus tarp centro ir Krašto valdžių institucijų. Taigi, tai negali pažeisti signatarinių valstybių teisių, nes Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas ir liks aukščiausiu Krašto konvencijos interpretatoriumi. Trečia, Statutinis Teismas, kaip teisminė institucija, turi tarnauti vienodai tiek centro valdžiai, tiek autonominei. Maža to, Kraštui suteikta galimybė skusti centrinės valdžios aktus. Ketvirta, valstybės vadovas, skirdamas Statutinio Teismo teisėjus, rinkosi pagal jų kvalifikaciją. O Įstatymo 4 straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad „skiriant teisėjus, žiūrima jų kvalifikacijų viešosios teisės srityje“⁸⁷. Be to, pro memorijoje akcentuojama, kad signatarai visada gali kvestionuoti ir Statutinio Teismo nutarimus. Taigi, tokio Teismo įsteigimas ne-

86 *Pro memoria. Supra* note 1, lap. 28-29.

87 Valstybės vadovas aktą dėl keturių Statutinio Teismo teisėjų paskyrimo pasirašė 1935 m. spalio 24 d. Šis prezidento aktas buvo paskelbtas tik gruodžio 6 d. Į Statutinio Teismo sudėtį pateko Valstybės Tarybos vicepirmininkas, Valstybės Tarybos narys, Vyriausiojo Tribunolo narys (autorės žiniomis, kilęs iš Klaipėdos), VDU dėstytojas. Nepaisant šių teisės aktų, Statutinis Teismas Lietuvoje niekada nepradėjo savo veiklos. Žr.: Prezidento aktas. Valstybės žinios. 1935, Nr. 513-3568.

reiškia tarptautinės atsakomybės vengimo. Penkta, Statutiniam Teismui suteikiama galimybė pačiam nustatyti procedūros taisykles, todėl nėra reikalo detalizuoti skundų išnagrinėjimo terminų.

Sprendžiant iš išlikusių dokumentų, aiškėja, jog Statutinio Teismo įstatymo vertimą Konvencijos šalys gavo prieš pat jį paskelbiant. Taigi, jos nebuvo padariusios jokių pastabų dėl šio teismo steigimo: „Preston atsakė man, kad, kiek jis prisimena, signatarinių valstybių juristai yra svarstę statutinio teismo įstatymą ir neradę jį einant priešingą statutui“⁸⁸. S. Lozoraitis parašė, kad 1935 m. kovo 11 d. buvo sukvietas paėliui signatarinių valstybių atstovus ir įteikė jiems Statutinio Teismo vertimą į prancūzų kalbą⁸⁹. Savo pro memorijoje tuometis užsienio reikalų ministras akcentavo, kad šio susitikimo tikslas kartu buvo ir „pabrėžti, kad Statutinis Teismas jokia būdu nepalies signatarinių valstybių teisių, išplaukiančių iš konvencijos 17 str. Jo tikslas tėra tvarkyti eventualinius ginčus tarp Vyriausybės ir autonominių organų“⁹⁰. S. Lozoraičio buvo pastebėta, kad atstovai jokių ypatingų klausimų neturėjo, tik paklausė, ar nevertėtų Teismo teisėjais skirti asmenis ir iš Klaipėdos, ir iš Didžiosios Lietuvos. Užsienio reikalų ministras atsakė, kad tai nėra arbitražo teismas, todėl tokia prievolė neprivaloma. Tačiau savo laiške jis pastebėjo, kad bent vienas klaipėdietis tikrai turėtų būti Statutinio Teismo nariu.

Vis dėlto po to, kai buvo priimtas Statutinio Teismo įstatymas, prasidėjo aršesnės diskusijos tarptautinėje politinėje arenoje. Tose diskusijose dalyvavo Lietuvos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius P. Klimas, užsienio reikalų ministras S. Lozoraitis, Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius P. Bargeton⁹¹, Didžiosios Britanijos reikalų patikėtinis (angl. *British Charge d'Affaires*) Kaune Thomas H. Preston⁹².

Didžiosios Britanijos reikalų patikėtinis pranešė Lietuvos užsienio reikalų ministrui S. Lozoraičiui, kad 1935 m. kovo 29 d. buvo įteikta nuomonė Didžiosios Britanijos vyresnybei, jog „šio teismo įsteigimas bus palaikytas dar viena centro vyriausybės pastanga sulietuvinti Klaipėdos kraštą. Ypač toks įtarimas galėsias kilti, jeigu to teismo teisėjų daugumą sudarytų Didžiosios Lietuvos žmonės. Todėl galima esą manyti, kad statutinis teismas iššauksias Vokietijos nepasitenkinimą“⁹³. Tačiau toje pačioje nuomonėje buvo nurodyta, kad vis dėlto Statutinio Teismo įsteigimas nėra priešingas Lietuvos tarptautiniams įsipareigojimams.

88 S. Lozoraičio 1935 m. spalio 31 d. *pro memoria* dėl Statutinio Teismo sudarymo. *Supra* note 1, lap. 45.

89 S. Lozoraičio 1935 m. balandžio 13 d. *pro memoria* dėl signatarinių atstovų painformavimo apie Statutinį Teismą. *Supra* note 1, lap. 46.

90 *Ibid.*

91 *Supra* note 17, lap. 37-41.

92 S. Lozoraičio 1935 m. lapkričio 2 d. *pro memoria* apie pasikalbėjimą su Anglijos Charge d'Affaires p. Preston'u. *Supra* note 1, lap. 44-45.

93 *Ibid.*, lap. 44.

1935 m. lapkričio 5 d. pasiuntinys Prancūzijoje P. Klimas laiške užsienio reikalų ministrui aprašė savo susitikimą su Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos pareigūnu P. Bargeton⁹⁴. Šis pareiškė, jog jis nežinojo, kad įstatymui yra pritarusios signatarinės valstybės. Jo nuomone, Statutinis Teismas negali priimti privalomo pobūdžio sprendimų, o tik teikti konsultacijas Lietuvos vyriausybei. Antraip tai jau yra savinimasis teisių, kurių Konvencija nesuteikė Lietuvai. Taip pat P. Bargeton išreiškė, kad toks darinys turi būti pavadintas ne teismu, o komisija ar taryba „Kitaip signatarai laikys mus peržengusius mūsų kompetenciją ir būsią priversti avansu užkontestuoti Statutinio Teismo veikimą. Tai bus nauja komplikacija, kuria pasinaudos Vokietija ir patys klaipėdiečiai, bet, deja, signatarai čia negalėsia Lietuvos paremti. Klaipėdos dalykai yra internacionaliniai ir ne tik toki, o net Europos taikos reikalas“⁹⁵. P. Klimas pabrėžė, kad prancūzų pareigūnas akcentavo „politinę tokių veiksmų klaidą“ ir kad jau yra pasiekta tam tikro sutarimo su Vokietija, o „tolesnis laisvas autonomijos funkcionavimas galėtų visai išsklaidyti sukilusią audrą“⁹⁶. Taigi, prancūzų pareigūnas pasakė, kad „per daug lietuviška“ politika Krašte gali sukelti didesnės bėdos signatarinėms valstybėms, t. y. autonominiai organai gali norėti reaneksijos prie Vokietijos, o Vokietija juos paremtų. P. Klimas paprieštaravo, primindamas destruktivius Vokietijos veiksmus Lietuvos atžvilgiu dėl Seimelio narių priesaikos. Tačiau buvo atsakyta taip: „kad mes nereikalingai komplikuojame dalykus visokiomis nereikalingomis ceremonijomis. Ir vėl jūs remiatės konstitucija, kurios patys pas save nepildote, darote išvadas iš tos konstitucijos, kuri numato priesaiką atstovams visos respublikos seime, provokuojate incidentus, kurių galima išvengti <...>“. Toliau Prancūzijos Užsienio reikalų ministerijos pareigūnas atkreipė dėmesį, kad Lietuvos padėtis tarptautinėje arenoje yra silpnėjanti „dėl mūsų vidaus nesusikonsolidavimo“, kad „kraštas bruzdąs nepasitenkinime, kad finansiniai ir ekonominiai sunkumai galį pastatyti Lietuvą į per daug pavojingą padėtį<...>“⁹⁷.

Manytina, dėl tokio tarptautinio spaudimo bei Krašto nenoro pripažinti Statutinį Teismą⁹⁸, nepaisant to, kad buvo priimtas Statutinio Teismo įstatymas, paskirti jo teisėjai, Teismas niekada nepradėjo realiai veikti.

Išvados

1. Pagrindinės priežastys steigti Statutinį Teismą buvo ginčai, kylantys tarp centrinės ir Klaipėdos krašto valdžių institucijų, kurių sprendimo būdų

94 *Supra* note 17, lap. 34-41.

95 *Ibid.*, lap. 38.

96 *Ibid.*, lap. 39.

97 *Ibid.*, lap. 41.

98 ŽOSTAUTAITĖ, P. Klaipėdos kraštas 1923-1939. Vilnius: Mokslas, 1992, p. 100.

- nereglamentavo Klaipėdos krašto Statutas. O Klaipėdos krašto Konvencija reglamentavimo tik ginčų, kilusių tarp ją pasirašiusių valstybių, sprendimą.
2. Buvo pateikta virš dešimties Statutinio Teismo įstatymo projektų. Dauguma jų pateikė Valstybės Taryba. Pagrindinis projektų tikslas buvo Statuto apsauga nuo Krašto autonominių organų ir nuo centrinės Lietuvos valdžios organų veiksmų, prieštaraujančių Statutui. Kadangi buvo išskirti dviejų lygmenų teisės aktai – centrinės valdžios įstatymai ir administraciniai aktai bei Krašto autonominių organų įstatymai ir administraciniai aktai – tai Statutinio Teismo kompetencija turėjo būti šių aktų atitikimo Statutui teisinė priežiūra. Įstatymo projektų rengėjams daugiausia diskusijų kėlė Statutinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka, jiems keliami reikalavimai, ratas pareiškėjų ir atsakovų, Teismo priimami sprendimai.
 3. Paraleliai su Statutinio Teismo įstatymo projektais buvo rengiami ir kitų įstatymų projektai. Vienas ypač turėjo sąsajų su Statutinio Teismo kompetencija – tai Klaipėdos krašto prievolėms vykdyti arba Gubernatoriaus teisių įstatymo projektai, kuriais bandytas detaliau negu Krašto Statute sureguliuoti gubernatoriaus priežiūros institutas. Manytina, prie tokio įstatymo kūrimo prisidėjo Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo 1932 m. rugpjūčio 11 d. sprendimas Krašto Statuto aiškinimo byloje, nes buvo pabrėžta, jog valstybė turi turėti tam tikrų teisinių įrankių ne tik dėl Krašto įstatymų (gubernatoriaus veto), bet ir dėl Krašto administracijos veiklos atitikimo Statutui. Be to, šiais projektais bandyta aiškiai reglamentuoti atvejus, kai Krašto Direkto­rijos pirmininkas gali būti atstaty­dintas.
 4. Nei vienas iš minėtų įstatymų projektų taip ir nebuvo įstatymų leidėjo priimtas, išskyrus Statutinio Teismo įstatymą. Tačiau ir šis ne­pradėjo realiai veikti. Pagrindine priežastimi laikytina tarptautinė politinė situacija.

STATUTORY COURT: LEGISLATION, DRAFT LAWS,
AND DIPLOMATIC RELATIONS (1930-1935)

Ieva Deviatnikovaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article reveals the circumstances of the establishment of the Statutory Court, and the reasons for the laws that are simultaneously being drafted. This research analyses the status, structure, competence of the Statutory Court, some aspects of judicial process, and the relation with the Statute of the Memel Territory. As the chronological research boundaries are 1930-1935, and at that time there were no verbatim transcripts of the legislators' meetings, the article follows the draft laws and explanatory notes found in the archives in an order to restore the course and content of the drafting of the Statute of the Court and other laws. The article also provides summaries of the talks between politicians and diplomats concerning the Statutory Court and the Memel Territory, which reveals why the Statutory Court did not start its activities, and the new legal regulation did not come into force.*

The article concludes that the main reasons for the establishment of the Statutory Court were disputes that arose between the central and the Memel Territory authorities, the solutions of which were not regulated by the Statute of the Memel Territory.

More than ten draft laws concerned with Statutory Court Law were submitted by the Council of the State. The main objective of the draft laws was the protection of the Statute from the actions of autonomous bodies of the Territory and of central Lithuanian authorities that were contrary to the Statute.

Together with the draft laws concerning the Statutory Court Act, the drafts laws on the Governor's Rights Act were submitted. It seems that the creation of the latter was affected by the decision of the Hague Tribunal on August 11 of 1932, as it was emphasized that the state should not only have certain legal instruments on the laws of the Memel Territory (veto of governor), but also on the activities of the local government.

None of the aforementioned draft laws were adopted by the legislator, with the exception of the Act on Statutory Court. However, the Statutory Court did not begin its work, and the main reason for this was the international political situation at that time

Keywords: *Statutory Court, Statute of the Memel Territory, Governor, Directorate of the Memel Territory*

Ieva Deviatnikovaitė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: administracinė teisė, ES teisė, teisės istorija.

Ieva Deviatnikovaitė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, associate professor at the Public Law Institute. Research interests: administrative law, EU law, legal history.